

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**УКРАЇНСЬКА МОВА
(ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)**

ПРОГРАМА
нормативної навчальної дисципліни
підготовки бакалавра
(назва освітньо-кваліфікаційного рівня)
галузь знань 08 “Право”,
(шифр та назва напрямку)
напрямок підготовки 081 “Право”,

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО: Національною академією внутрішніх справ

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: **Проценко Г.П.**, старший викладач кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ;
Стратулат Н.В., доцент кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ, кандидат філологічних наук

Програма навчальної дисципліни схвалена методичною радою Національної академії внутрішніх справ ____ 2017 р., протокол № ____

1. ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни “ Українська мова (за професійним спрямуванням)” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів “бакалавр” галузь знань 08 “Право”

Предмет дисципліни: мова і мовлення у фаховій діяльності.

Міждисциплінарні зв’язки

“Українська мова (за професійним спрямуванням)” тісно взаємопов’язана з такими дисциплінами: сучасна українська літературна мова, правнича лінгвістика, культура професійного мовлення, риторика, юридичне документознавство, конституційне право, теорія держави та права, історія, політологія, соціологія, техніка нормотворчості, юридичне нормопроєктування, адміністративне право, адміністративна діяльність, кримінальний процес, криміналістика, цивільний процес, управління в органах внутрішніх справ, юридична логіка, естетика, етика, педагогіка,

юридична психологія тощо.

Програма навчальної дисципліни складається із чотирьох *змістових модулів*:

1. Мова як засіб вираження правових приписів.
2. Стилiстична диференція сучасної української літературної мови.
3. Унормованість фахового мовлення.
4. Граматичні та пунктуаційні засоби фахового мовлення.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» є поглиблення та розширення мовних і мовленнєвих знань, умінь та навичок, які є необхідними для подальшого застосування в фаховій діяльності.

У результаті вивчення цієї дисципліни підвищується рівень володіння сучасною українською літературною мовою, формуються необхідні для діяльності юриста мовленнєві вміння та навички, покращується його загальна професійна ерудиція, мовна та мовленнєва культура.

Результатом вивчення цієї дисципліни є отримання курсантами:

загальних мовних знань про :

- предмет, об'єкт, мету та значення курсу;
- зв'язок цієї дисципліни з іншими науковими галузями знань;
- мову як систему знаків та правил їх поєднання;
- функції мови;
- мову як суспільне явище, її суспільні функції;
- мовну ситуацію та мовну політику;
- мовне законодавство України;
- характерні ознаки української літературної мови;
- різновиди мовних норм літературної мови, доречність їх

використання в усному та писемному мовленні;

- стильове багатство української літературної мови;
- критерії культури мовлення, дотримання яких сприяє побудові зрозумілого та красивого мовлення;

- мовний етикет спілкування;
- різновиди лексикографічних джерел тощо;

знань про особливості фахової мови:

- загальні відомості про сутність та функції юридичної мови, її різновиди;

- юридичне термінознавство, види юридичних термінів,
- місце юридичних термінів у лексичній системі української мови;
- юридичний текст, його види;
- лексикографічні джерела юридичного спрямування;
- структурні особливості текстів документів;
- особливості функціонування мовних норм в юридичних текстах;
- особливості юридичного перекладу;
- специфіку наукової літератури тощо.

У процесі вивчення цієї дисципліни вдосконалюються **вміння та навички** щодо:

- культури фахового мовлення дотримання норм вимови та наголошування в усному мовленні;

- вживання граматичних норм як в усному, так і писемному фаховому мовленні;

- застосування орфографічних, пунктуаційних норм у писемному мовленні;

- використання фахової лексики в усному та писемному мовленні;
- вживання юридичної термінології;
- вибору доречного терміна з ряду синонімічних;
- розрізнення паронімів, синонімів, омонімів, багатозначних термінів юридичних текстів;

- використання усталених мовних зворотів у юридичних текстах;

використання правил мовного етикету у спілкуванні;

- роботи з лексикографічними джерелами, передусім юридичного спрямування;

- укладання документів, правильного їх оформлення;
- правильного вживання мовних засобів відповідно до поставленого завдання;

- дотримання вимог юридичної техніки тощо.

3. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Мова як засіб вираження правових приписів

Тема 1. Вступ до навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)»

Предмет, мета, завдання навчальної дисципліни “Українська мова (за професійним спрямуванням)”. Міждисциплінарні зв’язки. Українська мова в контексті індоєвропейської мовної сім’ї: історичний аспект формування. Українська мова як єдина національна мова українського народу і форма його національної культури. Значення знання мови у професійній діяльності юриста. Форми побутування загальнонародної мови.

Мова — засіб вираження правових приписів.

Тема 2. Правове регулювання функціонування мов в Україні

Мовне законодавство України. Мовна політика. Мовна ситуація. Суспільні функції мови. Вплив мови на розвиток суспільства. Вплив розвитку суспільства на мову.

Мова і держава. Визначення статусу української мови в Конституції України, інших нормативних актах. Сфери функціонування української мови як державної. Функції державної мови. Історія становлення української мови як державної.

Поняття “національна мова”, “державна мова”, “офіційна мова,” світова мова”, “мова міжнаціонального спілкування” (правовий і політичний аспекти), “літературна мова”, їх співвідношення.

Мова і нація. Мова як засіб, що забезпечує нормальне функціонування національного організму в усіх його виявах –

політичному, економічному, культурному тощо. Мова – основна ознака нації.

Тема 3. Мова і мовлення. Комунікативні ознаки мовлення юриста

Поняття мови. Структура мови. Функції мови. Мова як генетичний код нації, засіб пізнання, мислення, спілкування, як показник рівня культури людини. Особливості мови юрисдикційного процесу.

Поняття мовлення. Функції мовлення. Типи мовлення (вербальне – невербальне; внутрішнє – зовнішнє; контактне – дистантне; безпосереднє – опосередковане; усне – письмове; міжособистісне – масове; монологічне – діалогічне – полілогічне; приватне – офіційне; інформативне – неінформативне; нормативне – ненормативне; етикетне – неетикетне тощо).

Мовлення і професія. Особливості юридичної мовленнєвої діяльності. Управління мовленням та його структурування з допомогою тематичної організації, зв'язності та злитості. Комунікативні ознаки мовлення юриста. Професійна мовнокомунікативна компетенція.

Мова і мовлення: порівняльна характеристика.

Тема 4. Усна й писемна форми вияву мови у правовій сфері

Загальні вимоги до усного мовлення. Усне офіційне спілкування в юридичній практиці. Типові помилки в усному мовленні і шляхи їх виправлення.

Писемне мовлення як відображення усного. Особливості передавання усного мовлення в писемній формі. Вимоги до писемної форми мови.

Усна й писемна форми вияву мови у правовій сфері: порівняльна характеристика.

Змістовий модуль II. СТИЛІСТИЧНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Тема 5. Функціональні стилі сучасної української мови

Функціонально-стилістична диференціація сучасної української літературної мови. Стилiстичні засоби української мови.

Поліфункціональність як одна з ознак сучасної української літературної мови. Функціональні стилі української мови та сфера їх застосування. Основні ознаки функціональних стилів. Підстили функціональних стилів. Жанри як різновиди текстів певного стилю.

Професійна сфера як інтеграція різних функціональних стилів. Мова права. Формування, розвиток та удосконалення мови права.

Текст як форма реалізації мовнопрофесійної діяльності. Юридичний текст.

Тема 6. Особливості наукового стилю

Науковий стиль як функціональний різновид української літературної мови. Сфера, яка послуговується науковим стилем.

Основні риси наукового стилю. Підстили наукового стилю. Особливості вживання мовних засобів у різних підстилях наукового стилю.

Різновиди наукових робіт. Правила оформлення бібліографії.

Тема 7. Особливості офіційно-ділового стилю

Офіційно-діловий стиль як функціональний різновид української літературної мови. Сфера, яка послуговується офіційно-діловим стилем.

Основні риси офіційно-ділового стилю. Підстили офіційно-ділового стилю. Особливості вживання мовних засобів у різних підстилях офіційно-ділового стилю.

Усталені мовні звороти офіційно-ділового стилю. Кліше. Професіоналізми.

Тема 8. Мова права як окремий різновид сучасної української літературної мови

Інтеграційні зв'язки мови і права. Визначення мови права у сучасній науковій доктрині. Лінгвостилістичні та структурно-жанрові ознаки мови права. Базові та специфічні функції мови права. Комунікативно-професійні потреби у мові права.

Багаторівневість мови права як системи. Сфера побутування мова права.

Функціонально-стильові різновиди мови права. Формування, розвиток та удосконалення мови права.

Змістовий модуль III. УНОРМОВАНІСТЬ ФАХОВОГО МОВЛЕННЯ

Тема 9. Норми української літературної мови

Українська літературна мова. Поняття мовної норми.

Унормованість як основна ознака літературної мови. Норми сучасної української літературної мови. Мовний варіант, закріплений практикою і рекомендований до вжитку як обов'язковий. Вимова, слововживання, словозміна. Загальноприйняті правила реалізації мовної системи. Види літературних мовних норм (фонетичні, орфографічні, граматичні, пунктуаційні, лексичні, стилістичні).

Суспільні функції літературної норми. Мовна норма як категорія історична. Системні відношення мовних одиниць. Паралельне існування мовних варіантів. Особливості вживання мовних норм в юридичному мовленні.

Тема 10. Фонетичні норми

Орфоепічні норми як правила вимови голосних, приголосних звуків і звукосполучень. Забезпечення безперешкодного сприймання виголошеного тексту.

Акцентуаційні норми як правила наголошування слів. Інтонація. Ритмомелодика.

Тема 11. Орфографічні норми

Передавання звукової мови на письмі.

Написання слів і їх частин. Уживання великої літери. Написання слів разом, окремо і через дефіс. Правила перенесення слів із рядка в рядок.

Орфограма. Графічні варіанти.

Тема 11. Лексичні норми

Лексичне значення слова. Контекст. Лексема. Термін. Номінативне значення слова.

Жаргонні, діалектні, просторічні слова.

Полісемія, синонімія й омонімія. Експресія. Стилістичне забарвлення. Повтори. Однозначність. Багатозначні слова. Стандартизовані конструкції.

Паронімія. Змішування паронімів. Тавтологія, плеоназми. Спільнокореневі слова. Надлишкова інформація. Виправдана тавтологія.

Активна лексика. Пасивна лексика (неологізми, архаїзми, історизми). Питомі українські слова. Іншомовна лексика. Професіоналізми (профарго, техніцизми). Канцеляризми. Слова в їх переносному значенні: епітети, метафори, метонімія. Аббревіатури, скорочення слів.

Тема 12. Українська термінологія у професійному спілкуванні

Історія і сучасні проблеми української термінології. Теоретичні засади термінознавства та лексикографії.

Слово і термін. Поняття та категорія. Термін та його ознаки. Термінологія як система. Загальнонаукова, міжгалузева і вузькоспеціальна

термінологія. Юридична термінологічна система. Поняття юридичного терміна. Класифікація юридичних термінів. Синонімія та омонімія в юридичній термінології. Паронімія юридичних термінів.

Юридична лексикографія. Словники як джерело інформації. Використання словників у роботі з правничими термінами. Українські електронні термінологічні словники.

Змістовий модуль IV. ГРАМАТИЧНІ ТА ПУНКТУАЦІЙНІ ЗАСОБИ ФАХОВОГО МОВЛЕННЯ

Тема 9. Морфологічні норми

Граматика. Граматична система. Особливості поєднання слів у словосполучення і речення.

Морфологія як основний розділ граматики. Загальне граматичне значення. Граматична структура. Граматичні властивості слів. Особливості будови слів. Класи слів за їх будовою і формами словозміни. Словозміна, словотворення, формотворення. Засоби словотворення.

Групування слів за частинами мови. Повнозначні, неповнозначні частини мови, вигук. Граматичні категорії різних частин мови.

Тема 9. Синтаксичні норми

Синтаксис як основний розділ граматики Типи словосполучень. Типи речень. Поєднання абсолютно різних за будовою і класом слів у речення.

Основні синтаксичні функції слів. Сурядний, підрядний зв'язок. Три способи цього зв'язку – узгодження і керування (граматичний) та прилягання (лексичний). Порядок слів у реченні. Розповідні речення. Окличні, питальні, спонукальні речення. Прості та складні речення. Дієприкметникові й дієприслівникові звороти, уточнюючі обставини, вставні слова, додатки.

Синтаксис професійного мовлення.

Тема 9. Пунктуаційні норми

Пунктуація. З історії української пунктуації. Принципи української пунктуації (синтаксичний, смисловий, інтонаційний). Система розділових знаків. Основні функції розділових знаків. Основні правила вживання розділових знаків. Членування писемного мовлення.

Розділові знаки як усталена система. Крапка, знак питання, знак оклику, крапки, дужки, лапки, кома, крапка з комою, двокрапка, тире. Одиничні і парні розділові знаки. Роздільні та видільні розділові знаки.

Тема 9. Культура фахового мовлення

Культура мови й культура мовлення. Культура мовлення правника як складник його професійної компетенції. Співвідношення термінів *професійне мовлення* і *ділове мовлення*. Етапи становлення й розвитку культури професійного спілкування. Шляхи підвищення особистої культури мовлення. Знання й уміння на різних рівнях мовної культури.

Нормативність української мови. Мова і мовлення. Типи мовлення. Комунікативні ознаки мовлення. Основні ознаки культури української мови. Культура усного та писемного мовлення юриста. Мовленнєвий етикет.

Роль лексикографічних джерел у підвищенні професійної мовленнєвої культури.

Словники, довідники, енциклопедії. Термінологічні лексикографічні джерела.

3. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Український правопис / НАН України, Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні; Інститут української мови. — К., 1997.

2. Токарська А.С. Українська мова фахового спрямування для юристів : навч. посіб. / А.С.Токарська, І.М. Кочан. — Львів : Світ, 2008.
3. Шевчук С.В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник / С.В.Шевчук, І.В.Клименко. — К. : Алерта, 2010. — 696 с.

Основні законодавчі та нормативно-правові акти

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР.
2. Закон України “Про засади державної мовної політики” від 10 серпня 2012 року № 5029-VI.
3. Про затвердження Інструкції з оформлення документів у системі Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України від 27.07.2012 №650.

Допоміжна

1. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник / М. П. Кочерган. — К. : ВД «Академія», 2010. — 466 с. (Альма-матер).
2. Красницька А.В. Юридичні документи: техніка складання, оформлення та редагування: Посібник. — К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2003. — С. 210 – 213, 220 – 225.
3. Мацько Л. І. Культура української фахової мови : навч. посіб./ Л.І.Мацько, Л.В. Кравець. — К. : В.Ц. “Академія”, 2011. — 257 с.
4. Мацько Л.І., Кравець Л.В. Культура фахової мови: Навч. посіб. — К.: ВЦ “Академія”, 2007.
5. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилїстика української мови: Підручник. — К.: Вища школа, 2003.
6. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство: Підручник для студентів гуманітарних спеціальностей. — Львів: Світ, 1994.
7. Пентиліук М.І. Ділове спілкування та культура мовлення : навч. посіб. / М.І.Пентиліук, І.І.Маруніч, І.В.Гайдаєнко. — К. : Центр учбової літератури, 2011. — 224 с.

8. Проценко Г.П. Правнича лінгвістика : навч. посіб. / Г.П.Проценко та ін.; за загред. С.М.Гусарова.
9. Токарська А. С. Культура фахового мовлення правника : навч. посіб. / А.С. Токарська, І.М.Кочан. – Л. : Світ, 2003. – 232 с.
10. Українська мова: Енциклопедія. — К.: Видавництво “Українська енциклопедія” ім. М.П. Бажана, 2004.
4. Янковська Г.В. Українська мова для юристів. – К. : КНТ, 2011. – 367 с.

Словники

1. Бук С. 3000 найчастотніших слів наукового стилю сучасної української мови / С. Бук. – Львів, 2006. – 192 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [укл. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.
3. Войналович О. Російсько-український словник наукової і технічної мови (термінологія процесових понять) / О. Войналович, В. Моргунюк. – К. : Вирій, Сталкер, 1997. – 256 с.
4. Гнатишена І. М. Словник інтернаціональних терміноелементів грецького та латинського походження в сучасній термінології // І. М. Гнатишена, Т.Р. Кияк. – К. : Academia, 1996.
5. Головащук С. І. Російсько-український словник сталих словосполучень / С. І. Головащук. – К. : Наук. думка, 2001. – 640 с.
6. Гринчишин Д. Г. Словник паронімів української мови / Д. Г. Гринчишин, О. А. Сербенська. – К. : Радянська школа, 1986. – 221 с.
7. Калашник В. Українсько-російський словник наголосів / В. Калашник, Л.Савченко. – Х. : Каравела, 1997. – 112 с.
8. Полюга Л. М. Словник антонімів / Л. М. Полюга. – К. : Радянська школа, 1987. – 173 с.
9. Полюга Л. М. Словник синонімів української мови / Л. М. Полюга. – К. : Довіра, 2001. – 477 с.
10. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. – К. : УРЕ, 1985. – 968 с.

- 11.Словник іншомовних слів : 23 000 слів та термінологічних словосполучень / укл. Л. О. Пустовіт, Л. І. Скопненко, Г. М. Сюта та ін. – К. : Довіра, 2000. – 1018 с.
- 12.Словник синонімів української мови : У 2 т. / [Укл. А. А. Бурячок, Г.М.Гнатюк та ін.]. – К. : Наук. думка,1999–2000.
- 13.Українсько-російський словник наукової термінології / [за заг. ред. Л.О.Симоненко]. – К. ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2004. – 416 с.

Інформаційні ресурси

Словники

1. <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua> (“Словники України”).
2. <http://slovo.ridne.net> (Електронні версії словників термінографічної серії «Слово Світ»).
3. <http://www.slovnyk.net> (Великий тлумачний словник сучасної української мови).
4. <http://r2u.org.ua>; <http://krym.linux.org.ua> (Академічний російсько-український словник за ред. А. Кримського).
5. <http://www.rosukrdic.iatp.org.ua> (Російсько-український словник сталих виразів).
6. <http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm> (Українська мова : Енциклопедія).

Інші сайти

1. www.dssu.gov.ua (Держспоживстандарт України).
2. www.ukrndnc.org.ua (ДП “УкрНДНЦ”).
3. <http://zakon1.rada.gov.ua> (законодавство України).

4. www.franko.lviv.ua (сайт ЛНУ імені Івана Франка).
5. www.msu.kharkov.ua/tc (Галузевий термінологічний центр).
6. <http://ulif.mon.gov.ua> (Український лінгвістичний портал).
7. <http://pravopys.vlada.kiev.ua> (Інтернет-сторінка, присвячена мовним питанням).
8. www.novamova.com.ua.
9. www.litopys.org.ua.
10. www.mova.info.
11. www.pravopys.net.

4. ФОРМА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

Підсумкову оцінку якості засвоєння програми навчальної дисципліни визначають за результатами екзамену.

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

Оцінка якості засвоєння програми з навчальної дисципліни включає виконання модульних контрольних робіт, складання підсумкового екзамену.

Для атестації курсантів на відповідність їх знань вимогам, які викладені у цій навчальній програмі, на кафедрі створюється фонд засобів педагогічної діагностики, який включає типові завдання, тести, екзаменаційні білети. Ці матеріали повинні забезпечувати об'єктивність оцінки отриманих знань та набутих умінь і навичок з навчальної дисципліни.